

ПЛАТНЫЯ ПАСЛУГІ трывала ўвайшлі ў практыку бібліятэк Рэспублікі Беларусь. Аднак, выступаючы з інфармацыйнымі прапановамі на рынку, бібліятэкі да нядаўняга часу не заўсёды маглі грамадна абгрунтаваць спажывецкі кошт сваіх паслуг (прадуктаў). Гэта было абумоўлена двума асноўнымі фактарамі. Па-першае, пераважная частка спецыялістаў асвойвала асновы маркетынгу і фінансавага менеджменту самастойна, таму што яшчэ дзесяць гадоў назад даныя дысцыпліны не чыталіся на бібліятэчных факультэтах. Зразумела, што спасцігнуць эканамічную навуку ў кароткі тэрмін немагчыма. Па-другое, нягледзячы на значную колькасць публікацый, прысвечаных праблемам платных паслуг, падыходы да цэнаўтварэння, якія ў іх прапануюцца, былі малаўжывальнымі па прычыне спецыфічнасці эканамічных умоў рэспублікі.

На працягу значнага перыяду бібліятэкі адвольна вызначалі ўзровень адпускных цэн на свае паслугі (прадукты). Падобная практыка ў апошні час увайшла ў супярэчлівасць з заканадаўчымі і нарматыўнымі актамі ў галіне цэнаўтварэння. Апрача гэтага, рэальны прыбытак, які бібліятэкі атрымлівалі ад рэалізацыі паслуг (прадуктаў), часцей за ўсё не апраўдваў выдаткаў на іх вытворчасць. З мэтай выхаду з такой сітуацыі было распрацавана "Палажэнне аб платных паслугах бібліятэк Рэспублікі Беларусь". Названы дакумент з'яўляецца тыповым.

У "Палажэнні аб платных паслугах..." сфармуляваны асноўныя падыходы да арганізацыі працы бібліятэк па аказанню платных паслуг і прапанавана ўніверсальная метадыка разліку адпускных цэн.

Згодна з Палажэннем пры фарміраванні цаны бібліятэкі павінны ўключаць у яе склад усе цэнаўтвараючыя элементы: матэрыяльныя выдаткі, заработную плату, накладныя выдаткі, гланавы прыбытак (рэнтабельнасць), падаткі і адлічэнні згодна з дзеючым заканадаўствам. Цэны на сацыяльна-эфектыўныя паслугі могуць устанаўлівацца на ўзроўні сабекошту.

Важнае значэнне для вылічэння кошту паслуг (прадуктаў) мае вызначэнне працазатрат на іх вытворчасць. Па гэтай прычыне бібліятэкам рэкамендавана складаць тэхналагічныя карты працазатрат на кожную паслугу з указаннем норм выпрацоўкі і пасад магчымых выканаўцаў. Тэхналагічная карта з'яўляецца зыходным дакументам, на падставе якога эканамістам (бухгалтарам) здзяйсняецца разлік цаны паслугі. Пры распрацоўцы тэхналагічнай карты важна правільна вызначыць адзінку вымярэння, на падставе якой будзе здзяйсняцца разлік кошту паслугі. Напрыклад, у бібліяграфічным спісе адзінкай вымярэння з'яўляецца бібліяграфічны запіс, у кніжнай выстаўцы — экзэмпляр. Нормы працоўнага часу, такім чынам, вызначаюцца на бібліяграфічны запіс і экзэмпляр. Пры разліку з заказчыкамі канчатковая цана паслугі разлічваецца шляхам памнажэння цаны за адзінку на агульную колькасць бібліяграфічных запісаў (экзэмпляраў).

Разгледзім яшчэ адзін прыклад. Найбольш распаўсюджанымі паслугамі ў публічных бібліятэках з'яўляюцца выдача

літаратуры з фонду чытальнага зала з часу закрыцця да часу адкрыцця бібліятэкі і камерцыйны абанемент. Адзінкай вымярэння для даных паслуг будзе час, неабходны на абслугоўванне карыстальніка адным экзэмплярам выдання: пошук, запіс у чытацкі фармуляр і г.д. Недапушчальна класці ў аснову разліку цаны кошт (працэнт кошту) выдання.

Тэхналагічная карта складаецца адзін раз. Гэта значыць, што яе не трэба перапрацоўваць пры чарговым павышэнні цэн. Але пры змяненні тэхналогіі выканання паслугі, напрыклад, укараненні сродкаў аўтаматызацыі, у карту ўносяцца ўсе змяненні, звязаныя з нормай выпрацоўкі працэсаў (аперацый).

Абавязкі па распрацоўцы тэхналагічнай карты ўскладаюцца на супрацоўнікаў бібліятэкі ў залежнасці ад структуры ўстановаў і прынятай арганізацыі дзейнасці.

Наяўнасць эканамічнай асновы дазваляе гібка змяняць цэны або ў бок павышэння ў выпадку росту інфляцыі, павелічэння мінімальнай заробтнай платы і заробтнай платы ў галіне культуры, а таксама ў сувязі з падаражаннем матэрыялаў, якія выкарыстоўваюцца ў працэсе вытворчасці, або ў бок зніжэння ў выпадку ўдасканалення інфармацыйнай тэхналогіі і, такім чынам, змяншэння сабекошту.

Бібліятэкі надзелены правам устанаўліваць павышаючы каэфіцыент за складанасць, аператыўнасць і некаторыя іншыя ўмовы аказання паслуг.

Такім чынам, прапанаваны падыход да фарміравання цаны дазваляе, з аднаго боку, улічваць патрабаванні нарматыўных дакументаў да цэнаўтварэння, з другога — забяспечваць не толькі самаакупнасць паслуг (прадуктаў), але і атрыманне прыбытку ў памеры 20% ад сабекошту.

У Палажэнні замацаваны таксама паўнамоцтвы бібліятэк па выкарыстанню даходаў, якія атрыманы па выніках гаспадарчай дзейнасці.

Разглядаемы дакумент уключае шэраг дадаткаў, сярод якіх прыкладны пералік платных паслуг (56 назваў), прыкладныя формы ўлікова-справаздачных дакументаў і дагавораў з карыстальнікамі на аказанне аднаразовых паслуг і бягучае бібліятэчна-інфармацыйнае абслугоўванне. Пры гэтым трэба мець на ўвазе, што ў названых формах змяшчаюцца мінімальныя патрабаванні, якія прад'яўляюцца да афармлення дакументаў. Бібліятэкі могуць дапаўняць гэтыя ўзоры з улікам спецыфікі сваёй дзейнасці.

На падставе "Палажэння аб платных паслугах бібліятэк Рэспублікі Беларусь" кожная бібліятэка павінна распрацаваць уласнае Палажэнне з улікам спецыфікі сваёй дзейнасці. У ім павінны знайсці адлюстраванне ўсе пытанні, якія датычацца арганізацыі платнага абслугоўвання: умовы прадастаўлення паслуг, формы разліку за паслугі, выкарыстанне грашовых сродкаў і г.д. Да Палажэння прыкладаецца Пералік платных паслуг, аказваемых бібліятэкай. Трэба адзначыць, што Пералік не можа з'яўляцца самастойным дакументам і падмяняць Палажэнне аб платных паслугах бібліятэкі.

Да распрацоўкі наменклатуры паслуг трэба ставіцца вельмі адказна. Па-першае, укараненне платных паслуг не па-

АБ НОВЫХ ПАДЫХОДАХ ДА ФАРМІРАВАННЯ ЦЭН НА ПЛАТНЫЯ ПАСЛУГ БІБЛІЯТЭК

вінна ўплываць на аб'ём выканання бясплатных. Інакш кажучы, паслугі, атрыманне якіх Законам "Аб бібліятэчнай справе ў Рэспубліцы Беларусь" гарантавана карыстальнікам бясплатна, не могуць пераводзіцца на платную аснову.

Па-другое, недапушчальна ўключэнне ў пералік штрафных санкцый (пені за парушэнне тэрмінаў карыстання літаратурай) і залогу, таму што па сваёй сутнасці яны з'яўляюцца мерай уздзеяння на карыстальнікаў і сродкам эканамічнай абароны фондаў. Апрача гэтага, трэба мець на ўвазе, што згодна з "Тыповымі правіламі карыстання бібліятэкамі ў Рэспубліцы Беларусь" (п. 3.7) асноўнай мерай уздзеяння на чытачоў, парушых правілы, з'яўляецца пазбаўленне права карыстання бібліятэкай на тэрмін, які ўстаноўлены адміністрацыяй бібліятэкі. Такім чынам, накладанне штрафаў наогул супярэчыць нарматыўным актам у галіне бібліятэчнай справы.

Патрабуе невялікага тлумачэння існуючая практыка збірання залогу з карыстальнікаў. Не кранаючы юрыдычнай правамернасці гэтай дзейнасці, адзначым, што зalog неабходна афармляць адпаведным дагаворам, а грашовыя сродкі, атрыманыя ў якасці залогу, апраходваць згодна з правіламі вядзення касавых аперацый. Зразумела, што выканаць даныя патрабаванні ва ўмовах бібліятэк практычна немагчыма. Таму, каб пазбегнуць фінансавых парушэнняў, бібліятэкам лепш прытрымлівацца традыцыйных (дазволёных нарматыўнымі дакументамі) мер уздзеяння на карыстальнікаў.

Магчымыя складанасці ва ўзаемаадносінах з карыстальнікамі пажадана мець на ўвазе пры складанні наменклатуры платных паслуг. Напрыклад, нельга лічыць апраўданай выдачу за плату энцыклапедыі, даведнікаў і іншых каштоўных выданняў з фонду чытальнага зала з часу закрыцця да часу адкрыцця бібліятэкі.

Укараненне "Палажэння аб платных паслугах бібліятэк Рэспублікі Беларусь" у практыку дазваляе:

- прывесці дзейнасць бібліятэк па аказанню платных паслуг у адпаведнасць з дзеючым заканадаўствам;
- гарантаваць прававую абарону эканамічнай дзейнасці бібліятэк;
- забяспечыць самаакупнасць платных паслуг;
- павысіць зацікаўленасць работнікаў за кошт дадатковай аплаты працы і прэміравання;
- забяспечыць аптымальную сістэму ўліку і размеркавання заробленых сродкаў.